

นโยบายทรัพยากรธรรมชาติ กับวิถีแห่งการจัดการร่วมกัน

พินิจการเมือง

waiเดช ปู่ประทีป
เลขาธิการคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ

แต่เดิมนโยบาย “การทวงคืนผืนป่า” ตามแนวคิดแนวทางของข้าราชการประจำมุ่งจัดระเบียบและแก้ปัญหาการบุกรุกป่า โดยใช้อำนาจแบบแข็ง ไล่อียดและทุบทำลายอาคารสิ่งปลูกสร้างของนายทุนที่บุกรุกที่ป่า จนเกิดเป็นข่าวครึกโครม เมื่อเจอกับชาวบ้านที่ยากจนและมีความเดือดร้อนจริง ซึ่งมักไร้สิทธิไร้เสียง ไร้อำนาจต่อรอง และไม่มีทางอื่นไป รัฐบาลชุดใดก็ยังไม่แก้ปัญหาให้กับพวกเขาไม่ได้

เมื่อเวลาผ่านไป 3-4 ปี รัฐบาลคสช. ได้เรียนรู้ความจริงว่าคำสั่ง คสช. โดยลำพังไม่อาจแก้ปัญหาได้ทีละเอียดย่อย โดยเฉพาะกับชาวบ้านที่เขาอยู่มาก่อนกฎหมาย รวมทั้งยังสามารถดูแลทรัพยากรผืนป่าได้เป็นอย่างดี จึงมีการปรับมาสู่กระบวนการปรึกษาหารือ การเจรจาหาทางออก และการสร้างความร่วมมือแบบประชารัฐ (Co-Management) อันเป็นลักษณะของการใช้อำนาจที่อ่อนโยนและมีทางออกที่ดีกว่า ดังตัวอย่างกรณีศึกษาต่อไปนี้

กรณีที่ 1 นาแห้วโมเดล แก้ปัญหา “คนอยู่กับป่า”

อ.นาแห้ว จ.เลย ในอดีตเมื่อ 40 ปีก่อน เป็นเขตลุ่มน้ำที่ลือชื่อระหว่างกองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับทหารตำรวจของฝ่ายรัฐบาล มาวันนี้คนไทยทั่วประเทศได้รู้จัก “นาแห้วโมเดล” ผ่านข่าวสารเรื่อง

ราวที่รัฐจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนกว่า 4,000 ไร่ ปลดล็อกแก้ปัญหาที่ดินทำกินในเขตป่าต้นน้ำ เป็นต้นแบบที่พร้อมจะขยายผลสู่พื้นที่อื่น ยืนยันควบคุมไม่มีการบุกรุกป่าเพิ่ม ชาวบ้านดีใจไม่ต้องอยู่แบบกังวลว่าจะถูกจับ

อ.นาแห้ว ถูกคัดเลือกเป็นพื้นที่นำร่องตามแผนการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาลด้วยการออกหนังสืออนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในลุ่มน้ำชั้น 3, 4, 5 ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูเขียวย ป่าภูเขี้ย และป่าภูเรือ มีการมอบหนังสือทำกินให้กับผู้นำชุมชน หมู่บ้านบ้านนาโพธิ์ ต.นาแห้ว 722 แปลง รวม 2,753 ไร่ และบ้านห้วยนา ต.แสงภา 423 แปลง รวม 1,549 ไร่

นาแห้วโมเดล คือ การทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและชาวบ้านในการจัดระเบียบที่ดิน “ตรงไหนที่ประชาชนมีความเข้มแข็งและผู้นำชุมชนมาร่วมกันกำหนดและรับรองพื้นที่ กรมป่าไม้ตรวจสอบพิคดแผนที่กำหนดขอบเขตพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยและทำกิน โดยร่วมกันออกแบบและวางแผนป้องกันการบุกรุกเพิ่ม ใช้วิธีการทำงานโดยความไว้วางใจกัน”

กรณีที่ 2 น้ำพางโมเดลบทพิสูจน์ความยั่งยืนจากมือประชาชน

เกษตรกร จ.น่าน ตกเป็นจำเลยสังคมมาช้านาน ด้วยทัศนคติว่าเป็นผู้ทำลายป่าและเป็นต้นตอของปัญหาหมอกควันและภูเขาหัวโล้นจากการทำไร่ข้าวโพด วันนี้พวกเขาลุกขึ้นมาสร้างสรรค “น้ำพางโมเดล” ให้เป็นต้นแบบแก่ชุมชนทั่วประเทศ ด้วยความเชื่อมั่นว่า “การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและสิทธิ

มนุษยชน ทุกอย่างสามารถเกิดขึ้นได้จริง ขอเพียงแต่ทุกภาคส่วนในสังคมไทยร่วมมือกัน”

เดิมทีชาวบ้านน้ำพางอยู่ในเขตลุ่มน้ำพางบริเวณชายแดนลาว ต่อมาได้อพยพลงมายังพื้นที่บริเวณนี้ก็เพื่อความปลอดภัยตามคำแนะนำของทางการ ปัจจุบันประชากรในชุมชนน้ำพาง 1,332 ครัวเรือน จำนวน 5,312 คน ยังสามารถช่วยดูแลรักษาป่าเอาไว้ได้มากถึง 2.6 แสนไร่ จากพื้นที่ทั้งหมด 2.8 แสนไร่

ที่ผ่านมาชุมชนน้ำพางก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ใช้วิถีการผลิตแบบการเกษตรเชิงเดี่ยวและปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นรายได้หลัก แต่ถึงอย่างนั้นก็ตามส่วนใหญ่การปลูกข้าวโพดของชาวบ้านก็ใช้ที่ดินทำกินเดิมของตนเองเท่านั้น จึงทำให้ตำบลแห่งนี้สามารถที่จะรักษาพื้นที่ป่าไว้ได้มากกว่าร้อยละ 90

ชุมชนตำบลน้ำพางสามารถลดพื้นที่การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไปแล้ว 900 ไร่ และตั้งเป้าว่าในปี 2561 พวกเขาจะปลูกป่าเพิ่มพื้นที่สีเขียวและไม่ยืนยันเพิ่มพื้นที่อีก 1,000 ไร่ มีชาวบ้านจำนวน 285 ครัวเรือนลุกขึ้นมาประกาศเจตนารมณ์ว่าจะลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดอย่างสิ้นเชิงให้ได้ภายใน 5 ปี

ความพิเศษของน้ำพางโมเดล คือ การเป็นโครงการฟื้นฟูระบบนิเวศที่ชาวบ้านริเริ่มด้วยตนเอง จนนำไปสู่การร่วมเข้ามามีบทบาทของหลายภาคส่วน ตั้งแต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐในพื้นที่

กรณีที่ 3 แม่แจ่มโมเดล จัดการหมอกควันไฟป่าด้วยพลังประชารัฐ
พื้นที่ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ถือ

เป็นพื้นที่ที่ถูกจับตามากที่สุดในเรื่อง ปัญหาหมอกควันไฟป่า เพราะเป็น อำเภอที่มีสถิติการเกิดจุดความร้อนจากการเผาไหม้ (Hotspot) สูงที่สุดของ จ.เชียงใหม่

“ถ้ามาในพื้นที่นี้ที่นี้ที่แล้ว เราจะนั่งแบบนี้ไม่ได้ ต้องใส่มาสก์ (Mask) ที่สนามบินเชียงใหม่ นักบินที่จะบินลง สนามบินมองสนามบินไม่เห็น ลงไม่ได้ เป็นชาวไปทั่วโลก คนเมืองก็บอกว่าคนดอย คนแม่แจ่มเป็นต้นเหตุ คนซี้มือมาที่นี่โดยไม่เข้าใจบริบทว่าเป็นยังไง”

โครงการ “แม่แจ่มโมเดล” ได้ถูกวางกรอบโดยคณะกรรมการบูรณาการทุกภาคส่วน รัฐ ราษฎร์ เอกชน สื่อมวลชน นักวิชาการ อย่างที่เรียกกันว่า “ประชารัฐ” ที่แต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ โดยมาตรการแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ การ “ป้องกัน” “รับมือ” และ “สร้างความยั่งยืน”

แผนงานนี้ดำเนินมาตั้งแต่ปลายปี 2558 โดยมีการตั้งศูนย์เฉพาะกิจเพื่อแก้ปัญหาหมอกควันทั้งในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน และปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีทำ วิธีจัดการปัญหาใหม่ ซึ่งมีผลทำให้สามารถลดจุดความร้อนที่เกิดจากการเผาไหม้หรือฮอตสปอตลงไปได้กว่า 90% จากที่เคยเกิดราว 240 จุด เหลือเพียง 9 จุดเท่านั้น

อะไรทำให้ปัญหาหมอกควันไฟป่าที่ไม่เคยคิดว่าจะแก้ได้ แต่แม่แจ่มโมเดลสามารถแก้ได้ 1.การเปลี่ยนวิธีคิด สร้างแนวร่วมและบริหารบนฐานข้อมูล 2.การทำงานสื่อสารและงานมวลชนสัมพันธ์ 3.การทำงานเชิงรุกของเจ้าหน้าที่ ใช้ข้อมูลวิเคราะห์ปัญหาและมอนิเตอร์จุดเสี่ยง 4.มีการบัญชาการ ณ จุดที่เกิดเหตุ Area Base Approach & Incident Command System : ICS 5.สร้างสัญญาประชารัฐแม่แจ่ม ■